

ОРІЄНТАЦІЯ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Вибір методів і форм навчання є одним з важливіших та найскладніших елементів технології навчального процесу. Він може бути реалізований в такому сполученні і співвідношенні їх на занятті, що дозволить одержати найкращі за даними умовами навчально-виховні результати за мінімально необхідний час. При цьому слід враховувати, що кожний з методів навчання зорієнтований на вирішення певного кола дидактичних задач, які можуть бути розв'язані і за допомогою інших методів. Тому необхідно обґрунтовано і творчо підходити до оцінювання можливостей кожного методу навчання, знати його сильні та слабкі боки і лише на цій основі обирати їх оптимальне сполучення стосовно до кожної теми навчальної дисципліни та кожного окремого заняття.

Слід відзначити, що будь-який з методів навчання завжди застосовується із врахуванням конкретних умов, до яких відносяться особистісні якості тих, хто навчається, рівень їх загальноосвітньої підготовки, життєвий досвід, фізичні можливості, труднощі в навчанні. Один і той же дидактичний метод, що дає позитивний результат в одних умовах, в інших умовах не буде дієвим.

Окрім того, вибір того чи іншого методу повинен спиратись на загальну порівняльну ефективність відомих методів, яка визначається можливістю досягнення з їх допомогою цілей навчання, а також витратами часу і зусиль на це як викладачами, так і тими, хто навчається.

Оптимальне поєднання найефективніших методів, спрямованих на вирішення певного кола навчальних задач, утворюють деяку модель. Саме з таких моделей і складається дидактичний процес взагалі. На формування цих моделей впливає ряд факторів, до яких можна віднести:

- потенціальні можливості організаційних форм навчальної діяльності з точки зору засвоєння з їх допомогою тих чи інших професійних умінь, що входять до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОХ);
- функція навчальної інформації в педагогічному процесі (навчаюча, контрольнo-діагностична);
- цільове призначення навчальної інформації (пізнавального типу, операційного типу);
- можливості тих, хто навчається (рівень навчально-пізнавальної діяльності, рівень базової підготовки за предметом);
- можливості того, хто навчає (рівень методичної компетенції, методична і технічна оснащеність навчального процесу);
- часові можливості.

Але слід враховувати, що навчально-виховний процес у вищих військових закладах освіти має свою певну специфіку, бо навчання в таких закладах знаходиться в прямій залежності від теорії військової майстерності і ця залежність є однією з важливіших закономірностей в підготовці майбутніх офіцерів. Більш того, зміни, що постійно відбуваються в озброєнні і техніці, а з ними і в способах ведення бойових дій, викликають відповідні зміни в змісті, формах і методах військової підготовки.

Методи навчання у військовій справі являють собою певну систему прийомів, дій і операцій передачі, закріплення військових знань і опанування навичками як індивідуально кожним курсантом, так і цілим військовим колективом для сумісних і злагоджених дій в бойових умовах. В цьому і полягає зміст військової методики, яку умовно розподіляють на загальну та часткові. Загальна методика обслуговує організацію і проведення загальновійськових навчань. Часткові методики обслуговують поодинокую підготовку військового фахівця, а також підготовку підрозділів, частин за різними дисциплінами і спеціальностями. Але часткові методики, при всьому їх різноманітті, переслідують загальні цілі – забезпечити успішне навчання майбутніх офіцерів, передати в більш підсиленій формі знання, закріпити їх, прищепити військовим колективам навички злагоджених дій.

Вибір методів навчання у військових освітніх закладах певною мірою регламентується освітньо-кваліфікаційною характеристикою (ОКХ), яка є еталоном фаху військового спеціаліста. Як державний нормативний документ, ОКХ випускника відображає цілі освітньої та професійної підготовки в навчальному закладі, визначає місце майбутнього офіцера як фахівця у соціальній структурі суспільства і Збройних сил України та професійне призначення; кваліфікацію і умови використання військового фахівця певного освітньо-кваліфікаційного рівня та спеціальності.

У вищих військових освітніх закладах ОКХ призначається для розробки, удосконалення та корегування освітньо-професійних програм за спеціальностями; визначення змісту освіти; розробки навчальних планів та робочих програм різних дисциплін; розробки і впровадження системи діагностування якості підготовки курсантів; професійної орієнтації кандидатів на навчання та мотивації курсантів в процесі їх фахової підготовки; атестації випускників; підготовки до заключення контрактів на навчання військових фахівців за вказаною спеціальністю (спеціалізацією).

ОКХ складається з кваліфікаційної та освітньої характеристик, кожна з яких має нормативний (державний) та варіативний (відомчий) компоненти.

Кваліфікаційна характеристика (КХ) встановлює кваліфікаційні вимоги Міністерства оборони України до професійної діяльності випускника вищого військового освітнього закладу з певної спеціальності та освітньо-кваліфікаційного рівня. Вона розробляється на підставі аналізу майбутньої професійної діяльності випускника.

Службові функції, що будуть виконувати майбутні офіцери, визначають систему умінь, якими курсанти повинні оволодіти в процесі навчання. До таких умінь відносяться: уміння розробляти план (план-конспект) проведення занять, організувати і

проводити заняття; вести облік бойової підготовки взводу; виконувати обов'язки командира взводу і роти; своєчасно приймати обґрунтовані рішення та ставити завдання підлеглим; виховувати у підлеглих високі бойові та морально-психологічні якості; виконувати обов'язки старшого машини, проводити інструктаж водіїв і старших машин; розробляти розклад занять; розробляти план проведення занять з офіцерами, прапорщиками, сержантами або підрозділами; проводити підбір та підготовку добового наряду від роти, контролювати несення ним служби; виконувати обов'язки командира роти з питань обліку особового складу, озброєння, техніки, боєприпасів, пального; а також інші специфічні уміння відповідні до фаху.

Освітня характеристика (ОХ) узагальнює цілі загальнокультурної та фундаментально-наукової підготовки фахівця, які визначаються з боку суспільства та Міністерства освіти і науки України, встановлює вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої підготовки фахівця, який отримує відповідний освітній рівень.

На жаль, навчально-виховний процес, що складається з окремих дисциплін, враховує певні міжпредметні зв'язки між ними, в цілому не спрямований на умисне формування цих умінь у курсантів. Тому і трапляється, що до 28% (за даними дослідження А.М.Григор'єва) випускників погано підготовлені до виконання завдань навчання і виховання підлеглих, підтриманню на високому рівні бойової готовності підрозділів [1].

Лише кілька дисциплін: «Основи психології та педагогіки» і «Основи навчання та виховання» знайомлять курсантів із загальною характеристикою пізнавальних процесів, проблемами взаємовідносин воїнів, теоретико-методологічними питаннями військової педагогіки та ін. Але замалий обсяг годин (відповідно 108 і 81) дозволяє надати лише теоретичне уявлення про предмет, а не прищепити комунікативні навички спілкування з колегами і підлеглими; набуті умінь виявляти психологічний клімат в колективі підлеглих; навчити педагогічній культурі.

Тому, на наш погляд, досить актуальною стає проблема формування необхідних офіцеру професійних умінь і якостей не лише шляхом включення до освітньої програми певних дисциплін, а також шляхом підбору оптимальних комплексів (моделей) форм і методів вивчення цих дисциплін.

Розглянемо деякі методи і форми організації навчання з точки зору їх можливостей у формуванні професійних якостей майбутніх офіцерів.

Професійну підготовку доцільно здійснювати засобами гри (ділової, організаційно-діяльної, рольової, педагогічної), яка здатна забезпечити діяльнісний характер засвоєння знань, умінь і навичок. Саме імітаційно-ігрове моделювання умов, наближених до реальних, надає майбутнім фахівцям можливість спробувати себе в професійній діяльності. Обов'язкова спільна діяльність партнерів під час гри, діалогічне спілкування сприяють формуванню комунікативних умінь, навчають культурі спілкування. Наявність в грі складних і конфліктних ситуацій, необхідність контролю ігрового часу, оцінки ходу і результатів гри, розробки правил гри, утворюють умови для на-

буття організаторських і управлінських умінь, умінь приймати оперативні самостійні рішення.

Таким чином, в процесі гри курсанти можуть навчитись спілкуватись з підлеглими, проводити навчальну і виховну роботу, керувати діяльністю особового складу, тобто виконувати роботу, яка базується на вміннях і навичках взаємодії з людьми.

Гра ефективна і під час оволодіння фаховими військовими дисциплінами, які передбачають можливість імітації потрібних для вивчення ситуацій: у командно-штабних і командних навчаннях, які можуть проводитись на картах або на місцевості, полігонах; відробці прийомів і способів дії в боях різних видів; ознайомленні з методами керівництва підлеглими в складних умовах.

Отже, ділова гра забезпечує формування соціального та професійного досвіду особистості. Вона може бути спрямована на засвоєння базових професійних знань; оволодіння професійними навичками і уміннями діяти в типових, стандартних ситуаціях; перенесення знань і умінь у нестандартні ситуації, засвоєння творчого досвіду; комплексне застосування професійних умінь у ситуаціях, максимально наближених до фахової діяльності.

Активна участь курсантів в педагогічних іграх дає їм можливість набути комунікативні навички спілкування з підлеглими, а також психолого-педагогічні навички, необхідні майбутнім офіцерам для виконання таких службових функцій, як проведення занять з особовим складом, офіцерами, прапорщиками та перевірка їх знань і практичних навичок; керування підрозділами; організація бойової підготовки підрозділів; організація і підготовка особового складу добового наряду; підбір кандидатів до військової служби на контрактній основі і кандидатів для вступу до військових навчальних закладів. Професійне виконання цих службових обов'язків неможливе без теоретичних і практичних знань в галузі психології і педагогіки, якими курсанти можуть оволодіти як під час педагогічних ігор, заснованих на певних педагогічних ситуаціях, так і в процесі взаємного навчання один одного.

Взаємонавчання, як форма організації колективного навчання, полягає в тому, що курсанти спільно засвоюють теоретичний матеріал, спільно здобувають практичні уміння і навички, взаємоконтролюють знання і вміння один одного, тобто по черзі виконують деякі посильні функції викладача.

Як колективний спосіб навчання, взаємне навчання містить в собі всі притаманні йому форми: колективну, групову, парну та індивідуальну.

Так, до групових форм можна віднести: проведення курсантом заняття, фрагмента заняття, заняття на навчальному місці зі всім навчальним взводом або з частиною взводу курсантів того самого чи молодшого курсу; керівництво дискусією в групі; виконання ролі консультанта за предметом (темою, питанням) в своїй групі чи групі молодшого курсу; виступ з доповіддю перед групою; аналіз та оцінка відповіді (дії) товариша перед групою; виконання курсантом ролі викладача під час опитування.

Колективні форми містять: взаємну підготовку до іспитів, захисту проектів; ви-

вчення нового матеріалу у взаємодії з товаришами; обговорення матеріалу, вирішення проблеми з товаришами; колективну відробку способу дій; участь в роботі творчих дискусійних груп.

До форм індивідуального взаємонавчання відносяться: проведення курсантом заняття (консультації) з невстигаючими; допомога товаришу, який пропустив заняття; контроль, оцінка знань, навичок, умінь та виконаних робіт товариша.

Взаємне навчання в парах може відбуватись за спеціальними посібниками, картами, перехресними програмами, в яких планується вся пізнавальна діяльність обох курсантів; епізодичне взаємне навчання в парах; метод «мікроуроків»; взаємні тренування в парах; ділові (технічні, дидактичні, тактичні) ігри в парах при наявності посередників у кожній парі або без них; виконання курсових і дипломних проектів у взаємодії з товаришем.

Таким чином, застосування в дидактичному процесі взаємного навчання дозволяє одночасно вирішити дві задачі: навчити матеріалу з дисципліни, з одного боку, і прищепити психолого-педагогічні і комунікативні навички, з іншого.

Організація навчально-виховного процесу у вищому освітньому закладі, у військовому та в інших, спрямована на досягнення кінцевої мети – якісної підготовки випускника. Але за якими критеріями можна достовірно оцінити якість професійної підготовки?

До таких критеріїв, що характеризують якість засвоєння випускником нормативної системи діяльності фахівця з вищою військовою освітою, відносять: повноту засвоєння нормативної системи діяльності фахівця певного військового профілю; (глибина і міцність) засвоєння нормативної системи діяльності; ступінь автоматизму навичок засвоєної діяльності чи сформованості необхідної динамічності в прийнятті рішень в проблемних ситуаціях.

Отже, професійна підготовка військового фахівця буде якісною, якщо кожний офіцер буде знавцем військової справи, своєї спеціальності, а також добрим психологом, умілим педагогом. Психологом – тому що потрібно вивчати і знати людей, особливості їх характерів, мислення і пам'яті, здібностей, темпераменту. Командиру потрібно спостерігати за процесом формування особистості кожного підлеглого і всього військового колективу, користуватись в своїй діяльності даними психології. Педагогом – тому що командир, спираючись на дані психології, повинен правильно застосувати принципи і методи виховання і навчання підлеглих, щоб досягти високої виучки і дисципліни особового складу.

Сподіваємось, що урахування можливостей методів, форм і прийомів навчання в організації навчально-виховного процесу вищих військових освітніх закладів сприятиме формуванню необхідних професійних якостей майбутніх офіцерів.

Література

1. Волженцев А.П. Взаимное обучение – составная часть процесса обуче-

ния // Совершенствование учебно-воспитательного процесса в школе и педвузе. (Тезисы научно-практической конференции «Педвуз и проблемы современной общеобразовательной школы»). – Кривой Рог: Изд-во КГПИ, 1990. – С.178-180.

2. Григорьев А.Н. Воспитание ответственности за выполнение воинского долга у курсантов военных училищ: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1990. – С.3.

3. Козяр М.М. Педагогічні основи виховання у курсантів навчальних закладів системи МВС відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1998. – 18 с.

*Лещинський О.П.,
Черкаський державний технологічний університет*

ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ФІЗИКИ У МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Основною проблемою загальної методики є питання про зміст навчального предмета. Але зміст фізики як навчальної дисципліни не формувався на основі раціонально розроблених і явно сформульованих принципів. Цей зміст складався історично. Фізика як навчальна дисципліна перебувала усередині системи освіти, і зміст її визначався ідеалами цієї загальної системи. Останній принцип доводить проведений нами аналіз історичного розвитку курсу фізики. Розглянемо, як основні питання конструювання змісту шкільного курсу фізики відображалися у працях початку ХХ ст.

Однією з цікавих праць, що, на нашу думку, не втратила свого значення й досі є книга В.В.Лермантова (1907 р.) [1], в якій та розглядаються як загальні питання методики, так і проблеми фізичного експерименту. Як показує автор, ідеї, що визначали напрямок сучасної середньої освіти, мають витоки ще в Стародавній Греції. Ідеалом грецького виховання був розвиток вищих людських якостей. При цьому, як підкреслював Аристотель, слід уникати всього практичного і ремісничого, яке є долею рабів. Грецькі ідеали освіти й виховання були цілком виправдані у той час, оскільки навчалися у школі не діти, а юнаки із заможних родин, яких готували не до практичного життя, а до військової чи адміністративної діяльності та до вільного зайняття науками та мистецтвом для прикрашення життя.

Цей античний ідеал виховання, яке має на меті найбільш повний розвиток здібностей людини, не пов'язаний з підготовкою до конкретної практичної діяльності, дістав назву загальної освіти. Слід зауважити, що загальна освіта або, точніше, загальнолюдське виховання, було ідеальним зразком, а не конкретним правилом і спрямовувало вибір дисциплін та їх змісту як система цінностей. Поняття загальнолюдського виховання змінювалося в ході історії. Однак, як правильно вказує Лермантов, запро-